
Mateja Režek

Začetki delovanja Socialistične zveze delovnega ljudstva

Za jugoslovanske komuniste je bil spor z informbirojem dramatična izkušnja, vendar je prav ta omogočila kritično prevetritev po sovjetskem vzoru prevzetega modela socializma. Odmik od sovjetskega zgleda je jugoslovansko vodstvo nakazalo z uvajanjem tako imenovanega samoupravnega socializma v začetku petdesetih let. Novi sistem naj bi spremenil državno lastnino v družbeno, nakazan pa je bil tudi proces demokratizacije političnega sistema, decentralizacije v odločanju in zmanjšanja državne uprave. Naštete spremembe so se odvijale v sklopu obsežnih reformnih procesov, s katerimi so bili položeni temelji izvirnega političnega in ekonomskega sistema, ki je določal jugoslovanski razvoj vse do konca osemdesetih let.

Obdobje reformnih procesov je bilo zaokroženo s šestim kongresom Komunistične partije Jugoslavije (KPJ) novembra 1952 v Zagrebu. Na njem se je KPJ preimenovala v Zvezo komunistov Jugoslavije (ZKJ) ter se izrekla za ločitev partijske in državne oblasti. Tako preimenovana naj partija ne bi bila več neposredna, temveč zgolj idejna voditeljica, s čimer so bile vsaj navidez odprte precejšnje možnosti za demokratizacijo političnega sistema. Svojo novo vlogo je ZKJ opredelila v statutu in kongresni resoluciji, s katero se je formalno odrekla direktivnosti in poudarila moč "prepričevanja", ki naj bi v bodoče odločilno prispevalo k sprejemanju njenih stališč. Resolucija je vsebovala tudi sklep o preimenovanju Ljudske fronte Jugoslavije (LFJ) v Socialistično zvezo delovnega ljudstva Jugoslavije (SZDLJ), ki mora postati "enotna in aktivna množična organizacija zavednih borcev za socializem", v okviru katere bodo imeli komunisti pomembno politično vlogo.¹ Josip Broz je v obširnem poročilu napovedal tudi zблиževanje s socialističnim gibanjem na Zahodu, čeprav je opozoril, da "na osnovi trenutno še velikih razlik v gledanju na nekatere bistvene probleme in glede na vlogo ter organizacijski značaj naše Partije ne more biti govora o njenem formalnem pristopu k mednarodnemu socialističnemu gibanju".² Zato naj bi prav SZDL odigrala pomembno vlogo pri vzpostavljanju stikov z zahodnimi socialističnimi strankami.³

Četrti kongres LFJ in navezovanje stikov z zahodnim socialističnim gibanjem

---

V skladu s sklepom partijskega kongresa je bil sklican četrti kongres LFJ, ki je potekal med 22. in 25. februarjem 1953 v Beogradu. Na njem so LFJ preimenovali

---

¹ Borba komunistov Jugoslavije za socialistično demokracijo. VI. kongres KPJ (ZKJ), Ljubljana 1952, str. 293.

² Prav tam, str. 44.

³ Prav tam, str. 80.

v SZDLJ ter sprejeli statut, po katerem je lahko njen član postal vsak polnoleten državljan FLRJ z volilno pravico, ki pristaja na program in statut SZDLJ, dovoljeno pa je bilo tudi kolektivno članstvo.⁴ Deklaracija o ciljih in nalogah, ki je bila spisana namesto programa, je SZDL opredelila kot *“politično tribuno, na kateri prihajajo do izraza različna pojmovanja v boju za naš nadaljnji socialistični razvoj. Celotno delo Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije se razvija na podlagi svobodne razprave, kritike in boja mnenj”*.⁵ Poglavitna načela delovanja Socialistične zveze so bila boj za socializem, za neodvisnost Jugoslavije in enakopravnost jugoslovanskih narodov ter boj za mir in sodelovanje med narodi in demokratičnimi gibanji. Formulacija zastavljenih ciljev delovanja SZDLJ je bila kar se da ohlapna, ker naj bi prav njihova širina omogočala članom, da znotraj teh okvirov svobodno izražajo svoje mnenje.⁶

O vlogi komunistov znotraj SZDL je v otvoritvenem govoru spregovoril Josip Broz, ki je dejal, da bodo imeli komunisti *“nalogo idejnega vzgojitelja in nosilca resničnega socialističnega duha”*, pri čemer je opozoril zlasti na *“vztrajno in potrpežljivo prevzganjanje ljudi, da bodo spoznali, v čem je prednost socialističnega sistema pred ostalimi sistemi”*.⁷

Edvard Kardelj je v obširnem poročilu dejal, da mora SZDL *“delovati kot vseljudski parlament, ki stalno zaseda in v katerem vsak dobronamerni državljan lahko vedno pove svoje mnenje, svoje predloge in svojo kritiko o katerihkoli vprašanih družbenega življenja”*,⁸ ne glede na nazorske razlike. To pomeni, da so bila vrata Socialistične zveze, za razliko od partijskih, na široko odprta tudi vernim, vendar ti verskih čustev niso smeli zlorabljeni v *“protisocialistične”* namene. V nadaljevanju je Kardelj poudaril, da preimenovanje LFJ v SZDLJ ni zgolj formalnost, temveč je s tem naglašena spremenjena vloga te organizacije. Ker se je partija na šestem kongresu odrekla neposrednemu vodstvu in si zadala zgolj nalogo idejnega usmerjanja, naj bi sedaj Socialistična zveza zasedla mesto, ki je prej pripadalo partiji pri odločanju o konkretnih političnih vprašanih. Poleg tega je Kardelj omenil tudi pomembno vlogo Socialistične zveze pri sodelovanju z mednarodnim socialističnim gibanjem, pri čemer je poudaril, da SZDLJ ni socialistična stranka, temveč politično gibanje za socialistični program.⁹ V zaključnem delu poročila o mednarodnem delovanju SZDLJ je Kardelj ostro napadel komunistične stranke, ki so z izjemo jugoslovanske bodisi podlegle sovjetski politični in ideološki hegemoniji, bodisi se niso znale prilagoditi razmeram v času hladne vojne. Kardelj se je zavzel za oblikovanje široke socialistične fronte,

⁴ Statut Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije. Ljudska pravica, XIV, 28.2. 1953, št..

⁵ Socialistična zveza, zbornik dokumentov 1945 - 1969, Beograd 1969, str. 39.

⁶ Socialistična zveza nadaljuje politično dejavnost in borbene tradicije Ljudske fronte. Poročilo Vladimirja Simiča o predlogu statuta. Ljudska pravica XIV, 28.2. 1953, št. str. 17.

⁷ Vloga Socialistične zveze bo zelo pomembna tako za našo stvarnost kot za napredna gibanja v svetu. Tovariš Tito je otvoril IV kongres, Ljudska pravica XIV, 28.2. 1953, št. str. 2.

⁸ Edvard Kardelj: Vloga in naloge Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije v boju za socializem. Socialistična zveza delovnega ljudstva. DZS, Ljubljana 1984, str. 312.

⁹ Prav tam, str. 312-314.

ki bi združevala vse socialistične tokove in se učinkovito uprla blokovski delitvi sveta.¹⁰

O mednarodnem sodelovanju in stikih z evropskimi socialističnimi strankami je spregovoril tudi sekretar zunanjepolitičnega komiteja pri zvezni skupščini Vladimir Dedijer, ki je z opozorilom o škodljivosti podrejanja socialističnega gibanja "*interesom kake imperialistične sile pod tem ali onim ideološkim geslom*"¹¹ že nakazal bodočo zunanjepolitično usmeritev Jugoslavije.

Jugoslovansko vodstvo je prav v tem času začelo namenjati večjo pozornost protikolonialnim gibanjem in prvim neodvisnim državam tretjega sveta, zato tudi prisotnost jugoslovanske delegacije na konferenci azijskih socialistov januarja 1953 v Rangunju in navzočnost azijskih socialistov na četrtem kongresu LFJ nista bili naključni. Jugoslavija se je torej že začela uveljavljati v tedaj še praznem vmesnem prostoru med obema v hladno vojno vpletenima blokoma. Druge alternative pravzaprav ni imela, saj je bila iz sovjetskega tabora proti svoji volji izgnana, od zahodnega pa jo je ločeval politični sistem, ki je bil daleč od parlamentarne demokracije, na katero je prisegal Zahod.

Da je v odnosih med Jugoslavijo in Socialistično internacionalo res močno škripalo, dokazuje tiskovna konferenca predstavnikov zahodnih socialističnih strank, ki so kot gostje prisostvovali kongresu LFJ. Konkretnim odgovorom na novinarska vprašanja o vključitvi SZDLJ v Socialistično internacionalo so se sicer vsi bolj ali manj uspešno izognili, namestnik generalnega sekretarja francoske socialistične stranke Georges Bruttelles pa je vendarle omenil "*nekatero probleme*" med zahodnimi socialističnimi strankami in SZDLJ. K temu je dodal, da so francoski socialisti ubrali pot parlamentarizma, kar je bil precej neposreden izraz neodobravanja enopartijskega sistema v Jugoslaviji. Francoska socialistična stranka takrat še ni izoblikovala uradnega stališča do SZDLJ in tudi opazovalec nemške socialdemokratske stranke Gerhard Gleissberg je dejal, da njegova stranka ne more potegniti nobene poteze mimo stališč Socialistične internacionale, kar je pomenilo, da internacionala očitno ni nameravala sprejeti SZDLJ z odprtimi rokami. Kot zanimivost lahko strnemo tudi nekaj vtisov, ki so jih na tiskovni konferenci po kongresu izrazili zahodni socialisti. Predstavniki norveške delavske stranke Andreas Andersen in britanski laburist Sam Watson sta se sicer strinjala, da kongres ni bil uniformirana parada v sovjetskem stilu, vendar sta obenem tudi opozorila, da diskutanti niso razpravljali o konkretnih težavah, temveč so zgolj ponavljali politične nauke iz govora Edvarda Kardelja in izražali bolj svojo vero kot realnost.¹²

Oblika vladavine v Jugoslaviji ni bila moteča le za "reakcionarne sile" na Zahodu, temveč tudi za zahodno socialistično gibanje. Večina članic Socialistične

¹⁰ Vloga in naloge Socialistične zveze delovnega ljudstva v boju za socializem. Poročilo tovariša Edvarda Kardelja. Ljudska pravica, XIV, 28.2. 1953, št. 8, str. 11.

¹¹ Vladimir Dedijer, Odnosaji Socialistične zveze z delavskimi in demokratičnimi gibanji v svetu. Ljudska pravica, XIV, 28.2. 1953, št. 8, str. 14.

¹² Tiskovna konferenca predstavnikov tujih socialističnih strank. Ljudska pravica, XIV, 28.2. 1953, št. 8, str. 18.

internacionale je bila namreč proti vzpostavitvi uradnih stikov z ZKJ¹³, kaj šele za njeno vključitev v internacionalo, vsaj dokler se ne bi spremenil njen odnos do demokracije in vzpostavitve politične opozicije.¹⁴ Celo Socialdemokratska stranka Danske in Delavska stranka Norveške, ki sta bili jugoslovanskim reformnim poskusom naklonjeni, sta v svojih poročilih o stališču do jugoslovanskih komunistov, podanimi marca 1953, izrazili dvom v enopartijski režim v Jugoslaviji. Norveška delavska stranka je sicer menila, da ustavna reforma in oblikovanje SZDL pomenita oddaljevanje od komunistične diktature, vendar se je obenem zavedala tudi "globokih ideoloških razhajanj v mišljenju, ki obstajajo med našo stranko in jugoslovansko socialistično zvezo" ter poudarila, da "v principu ne more priznati enopartijskega sistema".¹⁵ Socialdemokratska stranka Švedske pa je v poročilu celo zapisala, da sama ne bi mogla biti članica iste organizacije kot ZKJ.¹⁶

Pogojno lahko v okviru odnosov z zahodnim socialističnim gibanjem omenimo tudi Kardeljevo predavanje aktivu Delavske stranke Norveške v Oslu 8. oktobra 1954, kjer je podal analizo jugoslovanskega notranjega razvoja, pri čemer se seveda ni mogel izogniti vlogi ZKJ in SZDLJ. Za obe je zatrdil, da nista politični stranki v klasičnem pomenu besede, pač pa je Zveza komunistov "združenje ideološko enotnih ljudi", ki ne zahtevajo zase monopola v državnem aparatu, marveč se borijo za uresničitev načel socializma, Socialistična zveza pa je "širok vseljudski parlament, v katerem pridejo do izraza vse tendence na liniji socializma, v katerem se bije aktivna borba mnenj o perečih vprašanih družbenega razvoja in položaja delovnih ljudi, borba, ki bistveno vpliva na sklepe samoupravnih organov podjetij, komune kakor tudi centralnih družbenih in državnih organov". K opredelitvi vloge obeh političnih organizacij je Kardelj dodal: "S tem ne mislim reči, da je določen politični monopol Zveze komunistov oziroma Socialistične zveze delovnega ljudstva kaka trajna potreba po socialističnem razvoju v naši deželi, oziroma da je naš politični sistem, denimo, usmerjen na trajno prepoved tendenc, da bi se ustanovljale politične stranke." S stabilizacijo socialističnega samoupravnega sistema bo namreč izginilo tudi administrativno omejevanje političnega organiziranja, vendar na tej stopnji družbenega razvoja stranke prazvaprov ne bodo več potrebne.¹⁷ To pomeni, da za sistem socialističnega samoupravljanja ni bil sprejemljiv niti enopartijski

¹³ Socialistična internacionala je na svojih sejah obravnavala večinoma le odnose z ZKJ, medtem ko SZDLJ skoraj ni omenjala. To pomeni, da vlogi Socialistične zveze v jugoslovanskem prostoru ni pripisovala večjega pomena, kar je s stališča zahodne demokracije pravzaprav razumljivo, saj organizacija, ki jo vodijo isti ljudje kot ZKJ, ne more biti drugega kot njena transmisija.

¹⁴ Arhiv Republike Slovenije, fond Predsedstva vlade LRS (dalje ARS, PV LRS), šk. 37, m. 112-153, Stav prema Komunističkoj partiji Jugoslavije (prevod poročila Morgana Phillipsa o stališčih posameznih članic Socialistične internacionala), 20.3. 1953; "Obaveštajni material", poslan Mihi Marinku "samo za lično informacijo" z Oddelka za koordinacijo 10.4. 1953.

¹⁵ ARS, PV LRS, šk. 37, m. 112 - 153, Stav prema jugoslovenskim komunistima podnet od norveške radničke partije.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ E. Kardelj: Socialistična demokracija v jugoslovanski praksi. Problemi naše socialistične graditve, IV, Ljubljana 1960, str. 238-240.

(partija je opustila vlogo klasične stranke s preimenovanjem v Zvezo komunistov - op. M. R.) niti večstrankarski sistem. Z razvojem sistema naj bi bila namreč po Kardelju oblast s partijskih in državnih organov prenešana prek samoupravnih organizacij na delavski razred, kar pomeni, da bi samoupravljalne organizacije postale temelj državnega organiziranja, pri čemer bi klasične državne funkcije odmrle.

Ta kratek izsek iz Kardeljevega predavanja v Oslu bi lahko razumeli kot poskus rehabilitacije jugoslovanskega političnega sistema v očeh zahodnih socialistov. Dejansko pa se je v Kardeljevih besedah skrivala ost, uperjena zoper Sovjetsko zvezo, saj je Kardelj predstavil samoupravni socializem kot antipod sovjetskega sistema, ki da si je povsem podredil posameznika. Predavanje, ki je imelo značaj pravega političnega manifesta, je bilo doma sprejeto z velikim navdušenjem, sovjetsko vodstvo pa ga je razumelo kot nesramen izziv. Kremelj je šel v svoji jezi celo tako daleč, da je zahteval, naj Kardelj svoje besede prekličje. Čeprav sovjetski voditelji opravičila niso dočakali, dialog med Moskvo in Beogradom, ki se je postopoma obnavljal od sredine leta 1953, ni bil pretrgan.¹⁸

Začetki delovanja SZDL Slovenije

Četrty kongres Osvobodilne fronte (OF), zdaj že preimenovane v SZDLS, je po tradiciji potekal ob obletnici ustanovitve OF med 25. in 27. aprilom 1953 v Ljubljani. OF je bila v času vojne posebnost v jugoslovanskem prostoru in zato deležna precejšnjega nezaupanja s strani osrednjega partizanskega vodstva. V prvih povojnih letih je od te slovenske drugačnosti ostalo bolj ali manj le ime, medtem ko je njen političen pomen tako kot pomen ljudske fronte drugod po Jugoslaviji ustrezal Stalinovi definiciji o transmisijah, po kateri množične organizacije "*ne morejo odločati o nobenem pomembnem političnem in organizacijskem vprašanju brez direktive partije*".¹⁹ Vloga Ljudske (Osvobodilne) fronte je bila v prvih povojnih letih omejena na udeležanje partijske politike, zlasti na populariziranje nove oblasti, organiziranje obnove in delovnih akcij, izvrševanje plana odkupov in podobno. Njeno podrejanje partijskim oziroma državnim interesom se je ves čas stopnjevalo, dokler ni na svojem tretjem kongresu leta 1949 končno sprejela tudi program KPJ za svojega.

Reformni procesi v začetku petdesetih let Ljudske fronte niso mogli obiti. Četrty kongres LFJ je položil deklarativne temelje Socialistične zveze, republiški kongresi pa so bili zamišljeni kot korak naprej v smislu konkretizacije njenih nalog, prilagojenih posameznim republikam. Tako je kongres SZDLS obravnaval njeno bodočo politiko in naloge na vasi in v družbenem upravljanju gospodarstva. Na govorniškem odru v dvorani ljubljanskega Uniona so se v treh dneh zvrstili

---

¹⁸ Jože Pirjevec: Jugoslavija 1918-1992. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevičeve in Titove Jugoslavije. Koper 1995, str. 221-222.

¹⁹ J. V. Staljin: Iz predavanja O osnovama lenjinizma. Lenjin i Staljin o sindikatima. Kultura, 1949, str. 326. Povzeto po Mičo Rakić: Od Narodnog fronta do Socijalističkog saveza. Prilog savremenom organizovanju političkog sistema. Sarajevo 1979, str. 43.

najpomembnejši slovenski politiki od Edvarda Kardelja in Borisa Kraigherja, ki sta govorila o razvoju na vasi, do Mihe Marinka, ki je v svojem govoru obravnaval družbeno upravljanje v gospodarstvu. Da bi se izognili *“dolgočasni, napol naročeni in brezplodni diskusiji”*,²⁰ kakršna je bila po mnenju nekaterih članov izvršnega odbora OF diskusija na četrtem kongresu LFJ v Beogradu, so na seji 13. marca 1953 sklenili, da bodo razpravo o posameznih točkah dnevnega reda razdelili med ustrezne komisije. Stališča referentov in sklepi komisij so bili strnjeni v treh kongresnih resolucijah. Medtem ko je resolucija o političnih in organizacijskih vprašanjih le ponovila sklepe o načelih delovanja SZDL, sprejete na februarškem kongresu v Beogradu, sta bili resoluciji o nalogah SZDL v družbenem upravljanju gospodarstva in o delu SZDL na vasi za spoznanje bolj konkretni. Med nalogami Socialistične zveze pri razvijanju samoupravljanja bi moralo biti najpomembnejše vzgojno delo v boju proti birokratizmu in administrativnemu upravljanju, proti gospodarskemu kriminalu in *“kapitalističnim lastninskim pojmovanjem”*. Na vasi pa bi morala SZDL kar se da razširiti svoje članstvo ter s kulturno-prosvetnim delom, razvijanjem zadrugištva in odločnim bojem proti zaostalosti, klerikalizmu in vaškemu kapitalizmu prispevati k razvoju političnega, kulturnega in gospodarskega življenja na vasi v smeri socializma.²¹

O tem, kako je leta 1953 potekalo delo SZDLS in kakšno je bilo razmerje med Socialistično zvezo in Zvezo komunistov, nam marsikaj povedo zapisniki razprav, ki so se odvijale znotraj obeh organizacij.

Ker je SZDL dobila pomembno mesto v postopku kandidiranja in volitev, so se zaradi bližajočih se volitev v zvezno in republiško skupščino ter v zvezni, republiški in okrajne zборе proizvajalcev razprave v okviru predsedstva SZDLS večinoma sukale okrog predvolilne kampanje in izvedbe volitev. O pripravah na volitve je začelo vodstvo Socialistične zveze razpravljati že spomladi, bolj aktivno pa je v predvolilno dogajanje poseglo jeseni, ko so se začele na zborih volilcev oblikovati kandidatne liste. Načeloma so morali na kandidatne liste poleg glavnega kandidata, ki je imel največ možnosti za izvolitev, uvrstiti še enega ali največ dva kandidata, medtem ko je vodstvo SZDLS sklenilo, da *“pri močnih kandidatih ne bomo postavljali marionet”*.²² Vida Tomšič je na seji predsedstva SZDLS 29. oktobra 1953 postopek kandidiranja sicer ugodno ocenila, vendar je obenem opozorila, da je izbira kandidatov marsikje podvržena ozkim lokalnim interesom. Na kandidatnih listah so se namreč po njenem mnenju vse prepogosto znašli ljudje, ki so zastopali predvsem interese svoje lokalne skupnosti, tako da je Tomšičeva dobila vtis, *“kakor da izbiramo federacijo okrajnega zastopstva”*.²³ Obsodbe lokalizma so se na sejah predsedstva SZDLS vrstile druga za drugo, kar ni bilo naključje, saj je lokalizem izrecno obsodil drugi plenum CK ZKJ, ki je v

²⁰ ARS, fond Republiške konference SZDL (dalje RK SZDL), šk. 25, zapisnik seje IO OF, 13.3. 1953, str. 8 (Stane Kavčič).

²¹ Ljudska pravica, XIV, 1.5. 1953, št. 17, str. 2-15.

²² ARS, RK SZDL, šk. 26, zapisnik seje predsedstva SZDLS, 9.10. 1953, str. 10 (Miha Marinko).

²³ ARS, RK SZDL, šk. 26, zapisnik seje predsedstva SZDLS, 29.10. 1952, str. 11, 13-14.

vzdušju izrednih razmer potekal sredi junija 1953 na Brionih. Preveč svobode so si po mnenju Tomšičeve posamezni okraji vzeli tudi pri izbiri glavnih kandidatov, čeprav so bili ti po oceni vodstva SZDLS manj primerni kot njihovi konkurenti na istih kandidatnih listah, pretiravali pa naj bi tudi pri številu kandidatur.

Da je politično vodstvo še kako vplivalo na izbiro kandidatov in izid volitev, dokazujejo številne izjave članov predsedstva SZDLS, ki so si v skladu s politično linijo prizadevali, da bi na primer v republiškem zboru proizvajalcev prevladovali delavci iz neposredne proizvodnje. Boris Kraigher je na seji predsedstva SZDLS 13. novembra 1953 dejal, da *“imamo /.../ precej možnosti, da to forsiramo ter da so izvoljeni tisti, ki jih želimo, zlasti še ker so to kandidati, ki jih voli okrajni zbor proizvajalcev in kjer se da politično vplivati, da se voli tako ali drugače”*.²⁴ Tako je bilo pri ocenjevanju uspešnosti volitev bolj pomembno, koliko volilnih upravičencev se je volitev udeležilo, koliko glasovnic je bilo neveljavnih in kakšne *“sovražne parole”* so se na njih pojavljale, kakor pa njihov dejanski izid. K temu pa je vendarle treba dodati, da okrajni funkcionarji vsaj načeloma niso več smeli siliti ljudi na volišča in je bil v tem smislu ukinjen tudi status upravičeno odsotnih volilcev, kar je nedvomno prispevalo k bolj demokratični podobi volitev.

Izide volitev so na svojih sejah novembra oziroma decembra 1953 analizirali tako člani predsedstva SZDLS kot izvršnega komiteja (IK) CK ZKS, pri čemer so si njihove ocene precej podobne, saj v obeh telesih naletimo na celo vrsto istih imen. Vodstvi Socialistične zveze in Zveze komunistov sta večjo pozornost kot samim volilnim izidom namenili delu svojih okrajnih odborov oziroma komitejev, na račun katerih je bila izrečena marsikatera pikra beseda. Tako je Miha Marinko, ki je bil kot predsednik SZDLS med najbolj poklicanimi za ocenjevanje njenega dela v volilnem obdobju, na seji IK CK ZKS dejal, da se je *“skoro povesod /.../ pokazalo, da je Socialistična zveza še vedno le transmisija okrajnega komiteja in ni postala to kar bi morala”*.²⁵

Da je bilo pri organiziranju delovanja Socialistične zveze precej nejasnosti, dokazujejo besede Josipa Vidmarja na seji predsedstva SZDLS 26. novembra 1953. Vidmar je menil, da se Socialistična zveza še ni uveljavila, ker njen položaj očitno ni dovolj natančno opredeljen, zato bi bilo potrebno *“po politični liniji /.../ definirati položaj Socialistične zveze, da ne bo stanje tako kakor je po mnogih krajih, kjer je predsednik ljudskega odbora hkrati tudi predsednik Socialistične zveze itd. To bi moralo biti ločeno in precizno povedano kakšne so njihove kompetence v ljudskem odboru in kakšne so njihove naloge v Socialistični zvezi. Tega pa ljudje zunaj ne vedo in je v njihovih predstavah vse pomešano”*.²⁶

Politični vrh torej ni žel pretiranih uspehov pri izvajanju sklepov šestega kongresa o ločevanju funkcij, kar je bila posledica njegove lastne nenačelnosti. O zavzetosti vodilnih komunistov za uresničitev sklepov o delitvi političnih položajev

²⁴ ARS, RK SZDL, šk. 26, zapisnik seje predsedstva SZDLS, 13.11. 1953, str. 6.

²⁵ ARS, referat za dislocirano gradivo I, fond CK ZKS III (dalje ARS I, CK ZKS III), šk. 2.seja IK CK ZKS, 10.12. 1953, str. 11.

²⁶ Prav tam, str. 19.

nam marsikaj pove izvolitev oziroma imenovanje Josipa Broza za sekretarja IK CK ZKJ, v začetku leta 1953 pa še za predsednika republike in zveznega izvršnega sveta ter predsednika SZDLJ, kar pomeni, da so bile vse najpomembnejše politične funkcije v državi združene v eni osebi. Podoben je bil primer Edvarda Kardelja, ki se je na partijski hierarhični lestvici ves čas gibal nekje med drugo in tretjo najpomembnejšo pozicijo. Na šestem kongresu KPJ/ZKJ je bil imenovan za sekretarja IK CK ZKJ, na četrtem kongresu LFJ/SZDLJ pa za generalnega sekretarja SZDLJ, obenem pa je bil kot zunanji minister tudi podpredsednik zveznega izvršnega sveta. Tito in Kardelj seveda nista bila nikakršni izjemi, saj se je z zajetnimi zbirkami političnih funkcij lahko pohvalil še marsikdo, ki ni sodil v najožji politični vrh.

Nekaj nejasnosti glede ločevanja funkcij je bilo tudi v slovenskem centralnem komiteju, saj se na primer člani organizacijskega sekretariata CK ZKS na seji 8. januarja 1953 nikakor niso mogli sporazumeti, ali naj bosta funkciji partijskega sekretarja in predsednika frontnega odbora ločeni ali ne. Medtem ko sta Matija Maležič in Janez Hribar menila, da združevanje funkcij v eni osebi ne bi smelo biti zaželeno, so Albert Jakopič, Vlado Babič in Tomo Brejc zagovarjali stališče, da bi bilo bolje, če bi bili obe funkciji združeni, kajti *“če bo komite ZK ločen od OF odbora, bo zopet ostala v veljavi stara praksa, da bodo najprej komunisti sklepali o gotovih stvareh in nalogah in šele-potem bodo te stvari izvajali preko OF”*.²⁷ Bolj natančno je bilo opredeljeno razmerje med oblastnimi organi in političnimi organizacijami. Miha Marinko je bil na seji predsedstva SZDLS 6. aprila 1953 odločen, da predsednik okrajnega ljudskega odbora ne more obenem voditi tudi političnih organizacij, saj je *“v komuni oziroma v okraju, kjer je zelo mnogo problemov, /.../ dejansko težko pričakovati, da bi človek, ki izvršuje odgovorne funkcije bil dovolj samokritičen glede svojega dela”*.²⁸ Miha Marinko pa je očitno premogel dovolj samokritike, saj je nosil breme predsednika slovenskega izvršnega sveta ter poslanca zvezne in republiške skupščine, obenem pa je opravljal tudi delo predsednika SZDLS in sekretarja CK ZKS.

Vodstvo slovenske Socialistične zveze je pogosto razpravljalo tudi o zunanje-političnih vprašanjih, pri čemer je bilo seveda odvisno od beograjske zunanje politike. Precej je bilo govora zlasti o tržaškem vprašanju, ki se je jeseni 1953 močno približalo vrelišču, vendar v razpravah ni mogoče zaslediti, da bi pri reševanju tega vprašanja Socialistična zveza segla kaj dlje od organiziranja množičnih zborovanj za priključitev Svobodnega tržaškega ozemlja Jugoslaviji. Korak dalje je bila morda le protestna resolucija, ki jo je predsedstvo SZDLS poslalo oktobra 1953 predsedniku OZN z zahtevo po intervenciji združenih narodov proti odločitvi britanske in ameriške vlade o izročitvi mandata za upravo cone A Svobodnega tržaškega ozemlja Italiji.²⁹

²⁷ ARS I, fond CK ZKS III, šk. 2, zapisnik seje organizacijskega sekretariata CK ZKS, 8. 1. 1953, str. 10 - 11 (Vlado Babič).

²⁸ ARS, RK SZDL, šk. 26, zapisnik seje predsedstva SZDLS, 6.4. 1953, str. 11.

²⁹ Prav tam, zapisnik seje predsedstva SZDLS, 9. 10. 1953, str. 21-22.

Razmerje med SZDL in Zvezo komunistov

Šesti kongres KPJ/ZKJ in četrti kongres LFJ/SZDLJ sta Socialistični zvezi namenila pomembno vlogo v odločanju o konkretnih političnih vprašanjih, vendar nista dovolj natančno razmejila pristojnosti in nalog Zveze komunistov in Socialistične zveze, kar nenazadnje dokazuje dejstvo, da so ključne pozicije v obeh organizacijah navadno zasedali isti ljudje. Tako se je na primer Mihi Marinku na seji IO OF 12. decembra 1952 zdelo, da *“ni prav nič odveč, če obravnavamo na nek način tudi čisto interna partijska vprašanja tudi na tem forumu”*.³⁰ Bodoči predsednik SZDLS je svoj odnos do Socialistične zveze izrazil tudi s predlogom, da bi člani Zveze komunistov, *“ki na nek način delajo napoto v Partiji in ji kvarijo ugled izločili iz Partije in prenesli njihovo torišče družbeno političnega življenja na torišče Fronte”*.³¹ Tako bi, kot je na seji organizacijskega sekretariata CK ZKS 8. januarja 1953 dejal Stane Kavčič, partijsko članstvo pristalo *“na nekem številu idejno politično najbolj zavednih ljudi, ki bodo idejno najbolj razgledani, politično in drugače najaktivnejši”*.³²

Proti sredini leta 1953 so se na sejah najvišjih partijskih forumov začela vrstiti opozorila najvplivnejših slovenskih politikov o pretiranem popuščanju komunistov v javnem življenju in napačnem razumevanju sklepov šestega kongresa. Ta opozorila so bila navadno začinjena z grožnjami o vrnitvi na že preizkušene in učinkovite administrativne metode. Nekateri so razloge za neaktivnost komunistov poiskali kar v obstoju SZDL. Tako je Albert Jakopič na seji organizacijskega sekretariata CK ZKS 28. maja 1953 ugotavljal, da so ponekod sekretarji okrajnih komitejev prepustili glavno besedo sekretarjem SZDL ter dodal, da se komunisti v osnovnih organizacijah ne znajdejo tudi zato, ker *“se je dajalo preveč poudarka temu, da se ne smejo vtikati v posamezne stvari”*.³³ Zato je Matija Maležič predlagal, da bi morali komunisti opravljati tudi konkretne naloge, *“drugače bomo imeli organizacije ZK čisto abstraktne”*.³⁴ V začetku junija 1953 je Miha Marinko na posvetovanju vodilnega aktiva komunistov CK ZKS odločno nastopil proti pasivnosti in zmedi v partijskih komitejih, ki so se med drugim izgubljali tudi v *“akademijskih diskusijah o kompetencah, o odnosih med organizacijo komunistov in Socialistično zvezo”*.³⁵ Svoj prispevek k diskusiji o delovanju Zveze komunistov je zaključil z ugotovitvijo, da *“Socialistična zveza ne bo mogla odigrati pozitivne vloge, če komunisti ne bodo kot celota, kot organizacija predstavljali političnega jedra množičnih političnih organizacij, kakršna je Socialistična zveza”* in z grožnjo: *“Če organizacije komunistov in preko njih množične organizacije Socialistične*

³⁰ ARS, RK SZDL, šk. 25, zapisnik seje IO OF, 12.12. 1952, str. 1.

³¹ Prav tam, str. 8.

³² ARS I, CK ZKS III, šk. 2, zapisnik seje organizacijskega sekretariata CK ZKS, 8.1. 1953, str. 6.

³³ Prav tam, zapisnik seje organizacijskega sekretariata CK ZKS, 28.5. 1953, str. 7.

³⁴ Prav tam, str. 11.

³⁵ ARS I, CK ZKS III, šk. 1, zapisnik posvetovanja vodilnega aktiva komunistov CK ZKS, 5.6. 1953, str. 1.

zveze ne bodo v stanju pravilno usmerjati naše demokracije, potem seveda moramo samo pričakovati, da so neizbežne potrebe po omejevanju demokracije".³⁶

Kriza reformnih procesov je dosegla vrhunec z drugim plenumom CK ZKJ 16. in 17. junija 1953 na Brionih. Centralni komite je izrazil veliko zaskrbljenost zaradi demobilizacije komunistov in "antisocialističnih" odklonov (nacionalizem, šovinizem, partikularizem, lokalizem, prakticizem itd.). Plod brionskega plenuma je bilo pismo CK ZKJ, ki je pozvalo komuniste, naj znova strnejo svoje vrste in prevzamejo pobudo v javnem življenju.³⁷

Po drugem plenumu CK ZKJ se je 20. in 21. julija 1953 sestal tudi plenum CK ZKS, na katerem je imel glavno besedo Edvard Kardelj. V svojem referatu je po vrsti obravnaval pojave, ki jih je obsodil brionski plenum in zaključil, da mora biti prvi korak v smeri odpravljanja nakopičenih problemov "*borba za idejno enotnost v Zvezi komunistov sami in preko nje v Socialistični zvezi delovnega ljudstva, kjer bo treba odkrito in jasno napadati in kritizirati pojave, o kakršnih danes govorimo*". Metoda za izboljšanje ideološke ravni partijskega članstva po Kardeljevem mnenju ne bi smele biti čistke, temveč preusmerjanje manj aktivnih in motečih partijcev v Socialistično zvezo, kjer "*naj pokažejo, kaj znajo. Če se pokažejo kot dobri, sposobni, bodo prišli v Zvezo komunistov*".³⁸ Ta in podobne izjave ostalih vodilnih komunistov dokazujejo, da je imela SZDL drugorazredni pomen celo v očeh svojih idejnih tvorcev.

Reformna vnema se je po brionskem plenumu podela, vendar bi težko rekli, da se je položaj SZDL zato spremenil. Posredno je drugi plenum CK ZKJ resda odvzel Socialistični zvezi tisti pomen, ki ji ga je zagotovil šesti kongres, vendar pa SZDL kakšne pomembnejše vloge v političnem življenju do tedaj še ni odigrala. K temu je gotovo precej prispevala nepripravljenost partijskega vrha na prerez-poreditev politične moči, saj bi partija s tem ogrozila svoj oblastni monopol. Posledica takšne preračunljivosti je bil verjetno tudi nedorečen koncept delovanja SZDL, ki se je začel resneje razvijati šele v naslednjih desetletjih.

³⁶ Prav tam, str. 6.

³⁷ ARS I, CK ZKS III, šk. 3, pismo CK ZKJ vsem organizacijam ZKJ.

³⁸ ARS I, CK ZKS III, šk. 127, VIII. plenum CK ZKS, 20. - 21.7. 1953, str. 1.

Mateja Režek

THE BEGINNINGS OF THE SOCIALIST ALLIANCE OF WORKING PEOPLE

S u m m a r y

The conflict with the Communist Information Bureau was, on the one hand, a dramatic experience for Yugoslav Communists, on the other, it spurred the Party to critically review and reform its Soviet-modelled socialism. The Sixth Congress of the Communist Party of Yugoslavia (CPY), in November 1952, was marked by a change in names as well as policies. The Party decided to rename itself as the League of Communists of Yugoslavia (LCY) and relinquish its state government power. At the same time, it adopted the resolution on the renaming of the Yugoslav People's Front as the Socialist Alliance of the Working People of Yugoslavia (SAWPY).

At the Fourth Congress of the Yugoslav People's Front, in February 1953, Edvard Kardelj pointed out that the change of name was not a mere formality but indicated a different role of this front organisation. Since the Party had swapped its role of direct state leadership for that of an ideological guide, the decision taking on specific political issues was delegated the SAWPY. Another important assignment of the SAWPY was establishing and maintaining contacts with the Socialist movement in the West. However, acceptance of the SAWPY as a formal member of the Socialist International was met with reserve because of the Yugoslav attitude towards parliamentary democracy and its political opposition.

The minutes of the discussions within both organisations reveal more about the activity of the Socialist Alliance of the Working People of Slovenia (SAWPS) in 1953 and about its relationship with the League of Communists. Discussions within the SAWPS at the time were mainly concerned with the imminent parliamentary elections, given that the SAWPS was assigned an important role in the organisation of the pre-election campaign and the balloting. The minutes testify to what extent the political leadership manipulated the candidate selection and the outcome of the elections, so much so that, in the evaluating of its success, what percentage of the electoral body had turned out at the polling-stations mattered more than which candidates had actually been elected. There were also many inconsistencies in the functioning of the Socialist Alliance, due to the reluctance of its leadership to fully implement the Congress resolution on the separation of political functions. This is no surprise, knowing that leading functions in the SAWP and the LC were normally held by the same people. The SAWP was of secondary importance even in the eyes of its leaders, who viewed it as a mere Party transmission.

Although the reformist zeal subsided after the Second Plenary of the Central Committee of the SAWPY in June 1953, this hardly affected its position. By calling upon the Communists to reorganise their ranks and take the initiative in public life, the Brioni Plenary indirectly divested the SAWPY of the importance it had received at the Sixth Congress of CPY (LCY). This made no great difference, given that, up until then, the SAWPY had never really played any significant role in politics. The main reason for this was, again, the unwillingness of the Party leadership to reallocate political power for fear of jeopardizing the Party's political monopoly. It was probably a consequence of such personal interests, that there was no clear concept in the SAWPY's activity, which had to be developed in the following decades.

ZGODOVINSKI ČASOPIS (ZČ)

- osrednja slovenska historična revija
- glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije

Na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, v Ljubljani, Aškerčeva 2/I, telefon 061/17-69-210, lahko dobite naslednje zvezke »Zgodovinskega časopisa« (ZČ):

1/1947 (ponatis 1977) – 480 SIT	36/1982, št. 1-2 – 400 SIT
2-3/1948/49 (1988) – 620 SIT	36/1982, št. 3 – 260 SIT
4/1950 (1987) – 580 SIT	36/1982, št. 4 – 240 SIT
5/1951 (1987) – 740 SIT	37/1983, št. 1-2 – 360 SIT
6-7/1952-53 (1986) – 960 SIT	37/1983, št. 3 – 240 SIT
8/1954 (1990) – 680 SIT	37/1983, št. 4 – 260 SIT
9/1955 (1989) – 620 SIT	38/1984, št. 1-2 – 360 SIT
10-11/1956-57 (1990) – 680 SIT	38/1984, št. 3 – 240 SIT
12-13/1958/59 (1991) – 680 SIT	38/1984, št. 4 – 260 SIT
14/1960 - (1993) – 840 SIT	39/1985, št. 1-2 – 380 SIT
15/1961 (1989) – 500 SIT	39/1985, št. 3 – 340 SIT
16/1962 (1991) – 560 SIT	39/1985, št. 4 – 260 SIT
17/1963 (1978) – 620 SIT	40/1986, št. 1-2 – 460 SIT
18/1964 (1980) – 600 SIT	40/1986, št. 3 – 360 SIT
19-20/1965-66 (1985) – 680 SIT	40/1986, št. 4 – 400 SIT
21/1967 (1992) – 600 SIT	41/1987, št. 1 – 460 SIT
22/1968, št. 1-2 (1983) – 380 SIT	41/1987, št. 2 – 440 SIT
22/1968, št. 3-4 (1994) – 840 SIT	41/1987, št. 3 – 400 SIT
23/1969, št. 1-2 (1989) – 440 SIT	41/1987, št. 4 – 400 SIT
23/1969, št. 3-4 (1989) – 360 SIT	42/1988, št. 1 – 360 SIT
24/1970, št. 1-2 (1981) – 360 SIT	42/1988, št. 2 – 360 SIT
24/1970, št. 3-4 (1988) – 400 SIT	42/1988, št. 3 – 380 SIT
25/1971, št. 1-2 (1985) – 440 SIT	42/1988, št. 4 – 360 SIT
25/1971, št. 3-4 (1986) – 400 SIT	43/1989, št. 1 – 360 SIT
26/1972, št. 1-2 (1980) – 500 SIT	43/1989, št. 2 – 360 SIT
26/1972, št. 3-4 (1984) – 460 SIT	43/1989, št. 3 – 380 SIT
27/1973, št. 1-2 (1989) – 440 SIT	43/1989, št. 4 – 380 SIT
27/1973, št. 3-4 (1988) – 460 SIT	44/1990, št. 1 – 360 SIT
28/1974, št. 1-2 (1988) – 460 SIT	44/1990, št. 2 – 380 SIT
28/1974, št. 3-4 (1993) – 720 SIT	44/1990, št. 3 – 380 SIT
29/1975, št. 1-2 (1994) – 960 SIT	44/1990, št. 4 – 400 SIT
29/1975, št. 3-4 (1995) – 960 SIT	45/1991, št. 1 – 400 SIT
30/1976, št. 1-2 – 560 SIT	45/1991, št. 2 – 400 SIT
30/1976, št. 3-4 – 400 SIT	45/1991, št. 3 – 380 SIT
31/1977, št. 1-2 – 880 SIT (kmalu razprodan)	45/1991, št. 4 – 400 SIT
31/1977, št. 3 (1995) – 1040 SIT	46/1992, št. 1 – 360 SIT
31/1977, št. 4 – 340 SIT	46/1992, št. 2 – 360 SIT
32/1978, št. 1-2 – 460 SIT	46/1992, št. 3 – 360 SIT
32/1978, št. 3 – 360 SIT	46/1992, št. 4 – 440 SIT
32/1978, št. 4 – 360 SIT	47/1993, št. 1 – 600 SIT
33/1979, št. 1 – 440 SIT	47/1993, št. 2 – 600 SIT
33/1979, št. 2 – 380 SIT	47/1993, št. 3 – 600 SIT
33/1979, št. 3 – 360 SIT	47/1993, št. 4 – 600 SIT
33/1979, št. 4 – 320 SIT	48/1994, št. 1 – 680 SIT
34/1980, št. 1-2 – 520 SIT	48/1994, št. 2 – 800 SIT
34/1980, št. 3 – 260 SIT	48/1994, št. 3 – 880 SIT
34/1980, št. 4 – 260 SIT	48/1994, št. 4 – 960 SIT
35/1981, št. 1-2 – 440 SIT	49/1995, št. 1 – 960 SIT
35/1981, št. 3 – 280 SIT	49/1995, št. 2 – 1080 SIT
35/1981, št. 4 – 240 SIT	49/1995, št. 3 – 1080 SIT

Člani zgodovinskih in muzejskih društev s poravnanimi tekočimi društvenimi obveznostmi imajo na navedene cene 25-odstotni popust, študentje pa 50-odstotni popust.

Za nakup kompleta ZČ odobravamo poseben popust. Za naročila, večje od 3000 SIT, je možno brezobrestno obročno odplačevanje. Ob takojšnjem plačilu pri nakupih v vrednosti nad 3000 SIT dajemo dodatni 10-odstotni popust. Za naročila iz tujine zaračunamo 60-odstotni pribitek na cene knjižne zaloge. Pri poštnini nad 50 SIT zaračunamo dejanske poštno stroške.

Publikacije lahko naročite in prejmete osebno na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, prav tako pa tudi po pošti.